

مشوق‌ها؛ ابزارهای رشد معلم

جناب آقای دکتر روحانی، ریاست محترم جمهوری اسلامی ایران، با شعار تدبیر و اعتدال، در مصاحبه مورخ تیرماه ۱۳۹۲ (مجله چشم انداز) وضعیت فعلی آموزش و پرورش را براساس شواهد موجود، قضاوت عمومی و چشم انداز ملی نقد کردند و به نکاتی اشاره فرمودند که حاوی نظرات ایشان نسبت به بازنگری و اصلاح سریع موارد یاد شده است. این نکات هر چند نه تمام مشکلات آموزشی، اما می‌توان گفت که مسائل و مشکلات اصلی نظام موجود آموزش و پرورش محسوب می‌شوند. آگاهی از این مشکلات که بیش از هفتاد هشتاد سال در نظام آموزشی ما ریشه دارند، نقطه عطفی منطقی و فرصتی است مناسب برای بازنگری راه و روش‌های اجرایی نظام تربیتی و آموزشی ما که امید است که با اجرای تدریجی و مدبرانه برنامه درسی ملی ارتقا یابد و شأن شایسته خود را در جهان به دست آورد.

آنچه در بیانات ریاست محترم جمهوری قابل توجه است، نقد صریح مشکلات و ضرورت اصلاح فوری آن‌ها از یک طرف و ارائه راه حل اقتصادی به‌ویژه رفاه معیشتی معلمان از طرف دیگر است که نقدی بسیار منصفانه و امیدبخش است. اما موضوع این مقاله، با الهام از آن مصاحبه، یادآوری این نکته مهم است که با استفاده از انواع مشوق‌های اقتصادی و غیراقتصادی می‌توان در آموزش و پرورش تحرک و جنبش جدیدی به وجود آورد، توانمندی معلمان و مدیران مدارس را افزایش داد، شأن و مقام معلم را بهتر تکریم کرد، منزلت و جایگاه وزارت آموزش و پرورش را در جمهوری اسلامی ایران شاخص کرد و نیروی جوان بیشتری را برای کار در این وزارتخانه جذب نمود. به عبارت دیگر، از مجموعه مشوق‌ها می‌توان به مثابه ابزارهای رشد علمی، فرهنگی، تربیتی و منزلتی استفاده کرد. تجربه نشان داده است که در امور تعلیم و تربیت، هر قدر مشوق‌ها جنبه ارتقای منزلت شغلی، حمایت از فعالیت‌های علمی آموزشی و تربیتی - فرهنگی داشته باشد و جنبه‌های مالی آن مستتر بماند، اثربخشی آن‌ها در ایجاد انگیزه درونی و نگرش مثبت معلم به کار خود بیشتر خواهد شد. کما اینکه اگر معلمی از طریق افزایش گروه و پایه، اعطای بورس تحصیلی، ارتقای شغلی، حمایت از چاپ و نشر آثار مکتوب، یا تولید ابزار و مواد آموزشی ابتکاری، به‌عنوان معلمی مبتکر و خلاق تشویق شود، با رضایت خاطر و نشاط درونی بیشتری به کار خود ادامه خواهد داد. همچنین، اگر مدیر مدرسه‌ای عنوان «مدیر ممتاز» را کسب کند و از مزایای آن در طول سنوات خدمت بهره‌مند شود، برای بقیه همکاران خود، الگوی نظام تلقی خواهد شد و بسیاری از مدیران خواهند کوشید همانند او، خود را ارتقا دهند. بنابراین، با استفاده بجا و مطلوب از مشوق‌ها می‌توان:

- انگیزه درونی بیشتری در معلمان و مدیران مدارس به وجود آورد؛
- معلمان و مدیران مدارس را به منظور تحقق اهداف عالی آموزش و پرورش هدایت و راهنمایی کرد؛
- نیروهای فعال بیشتری را جذب نمود و اعتبار مشاغل و فعالیت‌های فرهنگی، تربیتی را ارتقا داد؛
- معلمان را در مطالعه و کشف نوآوری‌های آموزشی به‌طور مستمر و دائمی فعال نگه داشت و راه همفکری، همکاری و همیاری را پیش پای آن‌ها قرار داد.

بدون تردید، تحقق این امر مستلزم تهیه و تنظیم آیین‌نامه جدیدی است که با شأن نظام آموزشی جمهوری اسلامی ایران متناسب باشد و ملاک‌ها، معیارها، شاخص‌ها و راهبردهای هر یک از انواع «مشوق‌ها» در آن به‌گونه‌ای شفاف و روشن بیان شود، در مدت زمانی محدود، مورد آزمایش قرار گیرد و پس از انجام اصلاحات لازم به عنوان آیین‌نامه اجرایی در سطح کشور اعمال شود.

نمونه‌هایی از اهداف مشوق‌ها در نظام آموزشی

استفاده از مشوق‌ها به منظور تشکر و قدردانی از معلم، اگرچه مفید و لازم است، ولی کافی نیست. مشوق‌ها باید نتیجه‌ای کاربردی، جهت‌دهنده و تحول‌آفرین داشته باشند تا بتوانند زمینه خودسازی، تحرک و رشد مستمر معلم را در طول خدمات سی‌ساله به خوبی فراهم آورند. نمونه‌ای از اهداف و مقاصد مورد انتظار از مشوق‌ها عبارت‌اند از:

- ایجاد انگیزه و تحرک برای انجام وظایف جدید
- ایجاد تغییر و تحول در نگرش و بینش معلمان
- استفاده مطلوب از روش‌ها و فناوری‌های نوین آموزشی
- تلفیق شیوه‌های آموزشی و ایجاد هماهنگی بین شیوه‌های تدریس و یادگیری
- توجه خاص به راهبردهای تحقق اهداف تربیتی و چشم‌اندازهای برنامه درسی ملی
- تأکید بر یادگیری فعال و شیوه‌های آموزشی تلفیقی
- حمایت از خودسازی معلمان در حرکت به سوی کسب ویژگی‌های قید شده در برنامه درسی ملی
- ارائه راهبردهای عملی برای گذر از انتقال مستقیم دانش به تعمق، تفکر و تعقل در آموخته‌ها و کاربرد آن‌ها

• جهت‌دهی به معلمان برای همفکری، همکاری و همیاری در امور تربیتی و آموزشی...
تهیه و تدوین اهدافی از این دست در «آیین‌نامه مشوق‌ها» هدف غایی از اعمال مشوق‌ها را در طول سالیان خدمت معلمان و مدیران مدارس به وضوح نشان می‌دهد. در عین حال، ملاک‌ها و معیارهای دریافت مشوق‌ها هم باید مبتنی بر همین اهداف تحول‌آفرین و متناسب با آن‌ها تنظیم شوند.
در واقع، بحث ما بر سر این نیست که تا به حال از مشوق‌ها در نظام آموزشی استفاده نمی‌شده است! بحث بر سر بازنگری و سازمان‌دهی مجدد مشوق‌ها در قالب طرحی نو و آیین‌نامه‌ای جامع، ابتکاری و آینده‌نگر، براساس اهداف و فلسفه تعلیم و تربیت در نظام جدید آموزشی ماست. به عبارت دیگر، هدف حمایت مادی و معنوی از معلم در نظام جمهوری اسلامی ایران است که می‌خواهد معلمانش همواره افرادی فعال، کارآمد، متعهد، امیدوار و معقول باشند. بحث بر سر ایجاد انگیزه درونی به منظور فعال نگهداشتن معلم و مدیر مدرسه است. بحث بر سر این است که معلم کارها را بانشاط انجام دهد، خود را راهنما و رهبر آموزشی و تربیتی بداند و همواره برای تکمیل دانش و توانمندی اخلاقی و حرفه‌ای خود بکوشد. نیز بحث بر سر این است که معلم و مدیر مدرسه چگونه نسل آینده را سالم، امیدوار، فعال و با اعتماد به نفس تربیت کنند. و در نهایت بحث بر سر این است که چگونه همه این آرزوها در مدرسه تحقق یابند.
خلاصه آنکه «مشوق‌ها» قادرند شغل معلمی را به حرفه معلمی و حرفه معلمی را به مدیریت آموزش و یادگیری سوق دهند.

ما یقین داریم، تهیه و تنظیم مدیرانه آیین‌نامه مشوق‌ها و اجرای آگاهانه مفاد آن همراه با سایر اقدامات اساسی، پاسخگوی مناسبی برای این‌گونه سؤال‌ها و بحث‌ها خواهد بود؛ زیرا هدف غایی آیین‌نامه مشوق‌ها رشد همه جانبه معلم، همراه با رضایت خاطر او و کسب فضیلت‌ها و مهارت‌های حرفه‌ای است. بدون شک وقتی معلم رشد کند، دانش‌آموز نیز رشد خواهد کرد. در پایان، به این نکته ضروری اشاره می‌کنم که مشوق‌های نظام آموزشی ما، منحصرأ به ابواب جمعی وزارت آموزش و پرورش اختصاص نمی‌یابد؛ همه افراد اعم از اولیا، دانشمندان، علما، خیرین، شعرا و هنرمندان، اگر خدمتی به آموزش و پرورش انجام دهند که به نحوی شایسته و در خور تقدیر و تکریم باشد، از مزایای مشوق‌های فرهنگی بهره‌مند خواهند شد. به همین خاطر مشوق‌ها منحصرأ مادی ندارند و در عین حال فراسازمانی‌اند.